

Maxim Gorki

Về con chim yến nói dối và con gỗ kiến yêu chân lý

Đây là câu chuyện hoàn toàn thực, tôi xin kể lại như sau:

Trong tất cả các con chim biết nói ở khu rừng kia, nơi xảy ra câu chuyện lạ kỳ này, có một con làm cho tất cả chim chóc trong rừng phải chú ý đến nó; nó cất tiếng ca lên những bài hát vừa chứa chan hy vọng vừa tràn đầy niềm tin vững chắc.

Cho tới lúc ấy, chim chóc hoảng sợ và buồn phiền vì thời tiết đột nhiên trở nên u ám, ảm đạm chúng hát những bài được gọi là bài hát chỉ vì nó được hát lên. Trong những bài hát ấy, những âm thanh nặng nề, buồn nản và tuyệt vọng át hết mọi âm thanh khác, và những con chim nghe hát thoát tiên gọi đó là tiếng thở khò khè của kẻ hấp hối, nhưng rồi dần dần cũng quen đi, thậm chí còn bắt đầu tìm thấy trong đó những vẻ đẹp nào đó, tuy nhiên, chúng phải chầy chắt lắm mới quen được như thế.

Trong rừng, loài quạ cầm chịch trong mọi việc. Đây là những con chim bản chất bi quan, và ngoài tiếng quàng quạc ít nhiều inh tai, chúng không có khả năng làm gì nữa. Vào lúc khác, có lẽ

chẳng ai để ý đến chúng nhưng bây giờ, tiếng nói của chúng chiếm ưu thế, loài chim nghe chúng và thậm chí coi chúng là những con chim rất tinh khôn. Còn chúng nhận thấy điều đó, lớn tiếng hát một cách sâu não:

Quạ-quạ!... Trong cuộc đấu tranh với số mệnh khắc nghiệt.

Bọn hèn mọn chúng tôi không có lối thoát

Đâu đâu cũng chỉ thấy

Đau đớn và tai biến, tro bụi và mục nát...

Quạ!... Ghê rợn thay những đòn số mệnh!

Người khôn ngoan âu hãy đành phận...

Quạ... quạ! Bài ca chán ngán biết bao!... Nhưng nó là bài ca mạnh mẽ và đè nặng lên cả khu rừng.

Thế mà bỗng nhiên vang lên những bài ca tự do, can đảm...

Cả rừng đã nghe nhiều bài hát, nhưng cũng giật mình xào xạc
khu động cành lá, thốt lên những tiếng thì thầm ngạc nhiên.

Ngay cả những con họa mi vốn tôn thờ nghệ thuật thuần túy, xưa nay hát khá hay, nghe cũng thấy thích thú và nói :

- Tay ca sĩ này có cái độc đáo của hắn đây!...

Và khi nói như thế, chúng thâm tự hào về thía độ công bằng của chúng.

Còn ca sĩ hát:

Tôi nghe tiếng quạ kêu,

Lũ quạ bồi rồi vì rét mướt và bóng tối.

Tôi nhìn bóng tối nhưng tôi sợ gì bóng tối

Khi lòng tôi hăng hái và trí óc tôi sáng sủa?...

Hãy theo tôi, những người can đảm! Bóng tối phải tiêu tan!

Một tâm hồn đầy sức sống không thể ở trong bóng tối.

Chúng ta sẽ đem ngọn lửa trí tuệ, đốt cháy những trái tim

Ánh sáng sẽ ngự trị khắp nơi!...

- Mạnh mẽ thay!... Những con họa mi bình phẩm...- Trẻ trung, tự tin, không êm tai nhưng mạnh mẽ...- và chúng trầm ngâm quẹt mỏ nghe tiếp:

-Ai đã đường hoàng đón nhận cái chết trong chiến đấu,

Người đó đâu có gục ngã và thua bại?

Kẻ gục ngã là kẻ nhát sợ, che ngực.

Bỏ chiến trường tháo chạy...

*Các bạn ơi, kẻ gục ngã là kẻ
Sợ lao động, sợ cảm xúc, sợ vết thương đau...
Đắm chìm trong sương mù triết lý
Lên tiếng bình luận về trận chiến...*

- Hừm... gã này có những quan điểm thật đặc sắc!
- Những con họa mi nhận xét - không biết nó là chim gì! - Chúng tò mò

*Các bạn ơi! Hãy bắt những kẻ gục ngã căm hòng
Làn khói nghi ngờ đã ăn mù mắt chúng!
Danh dự và lòng tự hào ngủ im lìm trong tim chúng
Các bạn! Hãy thét lên với chúng:
Xéo đi! lý lẽ nguy hiểm của các người như khói độc
Làm cho đêm tối này càng mù mịt hơn.
Như chất thuốc độc, nó làm hại...
Trí tuệ và tâm hồn những người trẻ tuổi. Xéo đi!
Xéo đi!... Ở đây người ta tuyên chiến với các thần
Một cuộc chiến tranh giành quyền tối thượng!*

- Mạnh bạo thật - Những con họa mi nói, - Ô đúng thế! Thật là bài ca rất mạnh bạo!...

Khu rừng nghe và cảm thấy một cái gì tốt đẹp, mạnh mẽ. Cảm giác đó làm cho rừng tràn ngập hơi ấm và ánh sáng, ngay cả những cành cây già, mốc xám cũng rì rầm nói về những ngày đã qua: đây là những ngày xuân tuyệt diệu, khi hoa và những niềm hy vọng chỉ mới chớm nở trong rừng, khi chim chóc hát những bài ca tự do và du dương ca ngợi mặt trời, khi bầu trời quang mây dường như sâu vô tận và như kêu gọi chim thử sức cánh, bay đến nơi sâu thẳm của thượng giới. Đây là những ngày tốt đẹp mà người ta không cần bắt mình phải sống, bởi vì ai cũng muốn sống - cuộc sống có mục đích và có hy vọng đạt tới đích. Những ngày ấy đã xuất hiện trước khu rừng và lấp lánh như những ngôi sao trong sương mù che khuất bầu trời.

Chim chóc bừng tỉnh và linh hoạt lên. Ai hát đấy nhỉ, người đó ở đâu? Xin hãy nhận lấy tấm lòng hoan hỉ và biết ơn của loài chim! Đây hẳn phải là một con chim lộng lẫy, xinh đẹp!
Chim chóc tụ tập đông nghịt như mây và ồ ạt kéo về phía có

những âm thanh hào hứng kiêu hãnh đang bay đến với chúng.

Nhưng khi bay tới, chúng thấy đó chỉ là con chim yến - con chim yến rất tầm thường, nhỏ bé, màu xám nhạt, mỏ vàng như sáp ong. Nó đậu trên một cành hồ đào nhỏ và bối rối vì cái vinh dự đột nhiên đến với nó. Thân hình nhỏ bé, lông xù lên, bận rộn, nó làm cho tất cả phải băn khoăn và chẳng được ai ưa thích,

Xéo đi!... Ở đây người ta tuyên chiến với các thần
Một cuộc chiến tranh giành quyền tối thượng!

Nếu đại bàng, chim ưng hay cùg lăm là điều hâu gào lên như thế thì nghe kẻ cũng hay và hùng dũng đấy! Nhưng con chim yến, con chim yến tuyên chiến với các thần! Ở đây có cái gì lạc lõng, có cái gì kỳ quặc và buồn cười. Thực là bức cho tất cả các chim khác. Tại sao lại chính là con bạch yến, chứ không phải là con chim oanh, con hoa mai, con sơn tước?...

Làng chim sừng sốt, bức tức nhìn con chim yến và nghĩ: “Bây

giờ thế nào đây?”

Bất giác chúng nhớ đến con sơn tước lồ bịch đã có lần muốn đốt cháy biển...

Nhưng liền đó, một con chim oanh lanh trí, làm nghề nhà báo, hỏi con chim yến:

- Này có phải anh vừa hát đấy không?

- Tôi đây... - Chim yến đáp - vâng, chính tôi.

- Hừm... Nhưng anh lấy gì chứng minh cho điều đó? Nghĩa là, cố nhiên chúng tôi không nghi ngờ khả năng của anh nhưng...

Con chim yến giật mình, lông dựng ngược lên và cất tiếng hát:

Trong bóng tối do chúng ta tạo ra

Những con cú xám cất cánh bay...

Mắt ủ ê, sáng lấp lánh

Độc ác và cầu quạu !...

Tiếng kêu oang oang.

Chúng cười và nức nở.

Gào hú nguyên rửa ánh sáng ban ngày,

Chúng cười ha hả đón chào đêm tối...

Ôi, ước gì xiềng xích bóng tối rơi xuống

Không còn trói buộc khu rừng trẻ của tôi,

Ước gì những con cú man rợ biến mất,

*Chỉ còn chim ưng bay lượn!...
Nhưng chim ưng yếu đuối và suy nhược,
Nhút nhát ẩn trong khe núi,
Tức giận, nhưng không có lòng danh dự và không có sức mạnh.
Khi nghe tiếng reo vui vẻ của người khác
Cánh chúng cù dù rũ xuống.
Tim chúng thiu thiu ngủ - ôi xấu hổ làm sao.
Còn tiếng nói của danh dự và của tư tưởng
Không đến tai những con chim tự do...*

Một số chim cho rằng bài ca đó có ý ám chỉ cá nhân và chúng huyết sáo la ó con chim yến, còn con chim oanh nói:

- Được rồi, đối với chúng tôi như thế là đủ! Nhưng này, xin anh cho biết: như vậy có thể nói là anh thức tỉnh ý thức xã hội, hừm!... nhưng nói cho đúng ra, anh có quyền gì làm việc đó?
Nghĩa là tôi muốn nói: nhân danh cái gì mà anh hát?!

Con chim yến ngạc nhiên và im lặng nhìn công chúng.

- Anh biết không, chúng tôi muốn đảm bảo cho chúng tôi tránh khỏi sai lầm, vì anh biết là chúng tôi đã phạm khá nhiều sai lầm, và nhằm mục đích ấy, chúng tôi muốn biết điểm xuất phát và điểm cuối cùng của anh: tức là biết anh kêu gọi chúng tôi đi đâu và đi để làm gì? - Con chim oanh đặt vấn đề và tự bằng lòng về

mình, nó huýt lên tiếng gì là lạ: mọi người đều biết, chim kim oanh không có tiếng hót.

Chim yền rừng mình...

Tôi xuất phát từ niềm tin không gì lay chuyển nổi vào sứ mạng cao quý của loài chim, vì loài chim là hóa vật cuối cùng, phức tạp nhất và khôn ngoan nhất trong sự sáng tạo của thiên nhiên. Chúng tôi không được mệt mỏi, chúng tôi phải luôn luôn đấu tranh và chiến thắng tất cả, để xứng đáng với giá trị của mình, để có quyền nói rằng: tất cả quá khứ, hiện tại và tương lai chính là chúng tôi, chứ không phải một lực lượng tự phát mù quáng. Tôi chưa biết con đường chúng ta phải đi, nhưng tôi tin chắc rằng cần phải tiến lên phía trước. Ở đây có một xứ sở xứng đáng làm phần thưởng cho những khó khăn nhọc nhằn mà chúng ta phải chịu đựng ở dọc đường! Ở đây là ánh sáng vĩnh viễn không bao giờ tắt; ở đây là những điều kỳ diệu mà chúng ta chưa từng biết. Ở đây, chúng ta, những con chim vĩ đại, tự do, đã chiến thắng tất cả, sẽ vui sướng chiêm ngưỡng sức mạnh của chúng ta, cả thế giới sẽ là vũ đài hoạt động của chúng ta, bây giờ ta chưa hề hình dung nổi sự vĩ đại ấy đâu. Ở đây, tư tưởng của chúng ta sẽ giải

quyết tất cả, ở đây tình cảm của chúng ta - những tình cảm đã trở nên phức tạp kỳ diệu - sẽ mở ra trước mắt chúng ta một thế giới mới đầy những khoái cảm chưa từng biết: ở đây là cuộc sống xứng đáng với chúng ta! Hãy tôn trọng và yêu mến lẫn nhau, hợp thành đội quân kiêu hãnh và can đảm để tiến tới thắng lợi, các bạn không nên nghi ngờ gì cả, vì còn có gì cao quý hơn các bạn? Hãy ngoảnh lại phía sau và nhìn lại xem trước kia, trong buổi bình minh của cuộc đời, các bạn là cái gì? Tất cả niềm tin của các bạn khi ấy không đáng giá bằng một giọt nghi ngờ hiện nay... các bạn đã học được cánh nghi ngờ tất thảy, nghi ngờ ghê gớm, nhưng đã đến lúc các bạn phải tin vào mình, vì chỉ một bản chất vĩ đại mới đạt tới sự nghi ngờ mà các bạn đã đạt tới!... Hãy đến đây - đến nước của hạnh phúc! Nơi chiến thắng vĩ đại đang chờ chúng ta, nơi chúng ta sẽ là người làm ra pháp luật và là chúa tể của thế giới, chúng ta sẽ là chúa tể của vạn vật... Hãy tới đây - tới cái “tiến lên” kỳ diệu ấy!

- Tiến lên! - Các con chim reo hò, trong tim chúng bùng lên niềm tự hào về bản thân.

Những giọt lệ hào hứng và tin tưởng trào lên mặt chim yến. Tất cả chim chóc đều hát, tất cả đều hỏi lòng hỏi dạ, tất cả đều tha

thiết muốn sống và muốn hưởng hạnh phúc.

- Hãy khoan, hãy khoan! Tôi xin nói... Cho tôi nói! - Con gõ kiến đậu trên ngọn cây hoàn điệp liền gào lên, và khi người ta nghe tiếng nó thì nó lập tức được phát biểu, vì nó gào rất to.

- Thưa quý ông quý bà! - Gõ kiến lên tiếng.- Xin tự giới thiệu: tôi là chim gõ kiến. Tôi sống bằng sâu bọ và tôi yêu chân lý. Tôi luôn phụng sự chân lý và chân lý buộc tôi phải thưa với các ngài rằng các ngài bị đánh lừa một cách trâng tráo. Thưa quý ngài, những bài ca và những câu nói mà các ngài nghe thấy ở đây chỉ là lời dối trá trơ trẽn, điều đó tôi sẽ có vinh dự được chứng minh với các ngài, chứng minh có bằng cứ hắc hoi. Có bằng cứ hắc hoi, thưa quý ngài! Các ngài hãy thử hỏi ông Yên xem ông ấy có những sự kiện gì khả dĩ xác nhận điều ông ta nói? Ông ta không có những sự kiện như thế, mà chính là ông ấy cần những sự kiện ấy hơn tôi. Sự kiện là tất cả, thưa quý ngài, và tất cả chúng ta chẳng qua chỉ là những sự kiện vụn vặt xác nhận sự kiện vĩ đại là sự anh minh và sức mạnh của thiên nhiên, mà chúng ta phải phục tùng như những đứa trẻ phục tùng mẹ.

Chúng ta hãy lấy con mắt vô tư xét lại xem ở phía trước, nơi ông Yển kêu gọi chúng ta tới, có cái gì. Tất cả các ngài đều đã bay ra rìa rừng và đều biết rằng tiếp liền ngay với rừng là cánh đồng, mùa hè thì trơ trụi và bị nắng thiêu đốt, mùa đông thì tuyết lạnh bao phủ. Ở đây, ở rìa cánh đồng có một làng, và trong làng có Griska, một người chuyên nghề bắt chim. Đây là trạm đầu tiên trên con đường “tiến lên” mà ông Yển đã nói tới rất nhiều ở đây.

Giả sử chúng ta sẽ tung cánh tiến lên phía trước theo ý muốn của ông ấy - tôi dám mạo muội nghi ngờ sự vô tư của ông Yển, vì tôi biết rằng chim yển cũng thích danh tiếng, vinh quang v.v... như mọi sinh vật khác - giả sử chúng ta may mắn thoát được những tấm lưới của Griska và bay qua làng, khi đó chúng ta sẽ lại tới cánh đồng, rồi ở cuối cánh đồng ta sẽ lại gặp một làng, rồi lại cánh đồng - làng - cánh đồng... và bởi vì trái đất tròn, nên chúng ta ắt hẳn phải bay tới chính cái khu rừng mà lúc này đây, tôi đang có cái vinh dự cao cả được thừa chuyện với ngài.

Phải chăng đây chính là xứ sở mà ông Yển cho rằng nó sẽ là

phần thưởng cho những nỗi vất vả của chúng ta?... Có phải nó đây không?!

Tôi biết các ngài, thưa quý ông quý bà, tôi biết các ngài bay cao lắm nhưng... mặc dù rất đau lòng, tôi vẫn phải thưa với các ngài điều này, tôi chưa biết có ai trong các ngài đã từng bay cao hơn chính bản thân mình.

Ông Yến mưu toan dành lấy sự chú ý của các ngài bằng cách dùng những lời hoa mỹ rất kêu để mê hoặc các ngài, điều đó chứng tỏ rõ ràng ông ấy đánh giá các ngài cao như thế nào, mà các ngài là những sinh vật có lương tri hẳn hoi?... Ý định ấy phải bị trừng trị nghiêm khắc, thưa quý ông quý bà.

Với ý thức đã làm tròn một nghĩa vụ xã hội, con gõ kiến thông thái đưa mắt ý nhìn người nghe, rồi bắt đầu mổ công cốc vào vỏ cây liễu chỗ nó đậu.

Tất cả chim chóc lặng lặng nhìn con chim yến và thấy mắt nó

liên tiếp nhỏ lệ. Vì sao nó khóc, nếu không vì tội lỗi của nó đối với họ?! Con chim yến mới nhỏ mọn, tầm thường và dối trá làm sao!

Còn nó rầu rĩ nhìn về phương xa, cặp mắt nó dường như vĩnh biệt cái gì ở nơi xa xăm đó.

Khu rừng im lặng, chim chóc lặng lẽ bay đi, con nào về chỗ con nấy. Cả con gõ kiến cũng bay đi, còn loài chim kính phục sự thông thái của nó.

Hôm ấy là một ngày buồn bã, trời đất dường như định khóc than cái gì đó không rõ.

Và đây, con chim yến nói dối còn lại một mình. Nó đậu trên cành hồ đào, không nhúc nhích và chán nản, chỉ có một con cà cưỡng ẩn sau đám lá rụt rè và run rẩy của cây hoàn điệp liễu lờ mờ nhìn nó. Nhưng, lát sau, cà cưỡng cũng thấy chán, nó huýt lên một tiếng diều cọt và bay đi.

Chim yến còn lại, đậu trên cành hồ đào, nghĩ ngợi: “Ta đã nói dối, phải, ta đã nói dối và ta không biết ở đây, ở sau rừng, có cái gì, nhưng tin tưởng và hy vọng thú vị biết bao! Ta chỉ muốn thức tỉnh lòng tin và hy vọng, vì thế ta nói dối. Có lẽ gã gõ kiến ấy nói

đúng, nhưng cái sự thật của hã có ích gì, khi nó đè nặng lên
cánh như một tảng đá?”

Con chim yến nhỏ bé, đáng thương nhìn quanh, và rụt cổ xù lông
lên.

Câu chuyện chỉ có thể... Đọc xong cố nhiên bạn sẽ thấy con
người cao quý, nhưng không có lòng tin , cho nên nghèo nàn về
tinh thần. Con gõ kiến chính chắn, nhưng đê tiện, còn những con
chim thánh giả có lòng vị tha chỉ vì chúng tò mò, nhưng thực ra
chúng nhẫn tâm và nhỏ nhen, nhỏ nhen đến đáng nhục... Thấy
được điều đó, bạn sẽ nghĩ rằng tôi kể không đúng câu chuyện
buồn cười đến chảy nước mắt ấy. Cứ nghĩ như thế đi, nếu điều
đó an ủi bạn, xin cứ nghĩ như thế!...

Trích tuyển tập truyện ngắn Macxim Gorki
Chúc các bạn một năm mới vui vẻ, hạnh phúc!